Roll No. : ....

Total No. of Questions : **12**] [Total No. of Printed Pages : **4**

AFMA–145

M.A. (Final) Examination, 2023

SANSKRIT

Paper – IX (अ) क

[वर्ग अ (क) साहित्य]

(प्राचीन काव्य)

Time : 3 Hours] [*Maximum Marks : 100*

खण्ड–अ **(अंक : 2 × 10 = 20)**

नोट :– सभी **दस** प्रश्नों के उत्तर दीजिए (उत्तर-सीमा **50** शब्द)। प्रत्येक प्रश्न **2** अंक का है।

खण्ड–ब **(अंक : 8 × 5 = 40)**

नोट :– सात में से किन्हीं **पाँच** प्रश्नों के उत्तर दीजिए (उत्तर-सीमा **200** शब्द)। प्रत्येक प्रश्न **8** अंक का है।

खण्ड–स **(अंक : 20 × 2 = 40)**

नोट :– चार में से किन्हीं **दो** प्रश्नों के उत्तर दीजिए (उत्तर-सीमा **500** शब्द)। प्रत्येक प्रश्न **20** अंक का है।

खण्ड–अ

नोट :– अस्मिन् खण्डे सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः सन्ति। एषु यथेष्टं द्वौ प्रश्नौ संस्कृतमाध्यमेन एव उत्तरणीयौ।

1. निम्नाङ्किताः सर्वे प्रश्नाः उत्तरणीयाः। तत्र कौचित् **द्वौ** संस्कृतेन समाधेयौ स्तः।

   (i) शिशुपालवधमहाकाव्ये प्रधानरसः कः वर्तते ?

   (ii) रावणः पूर्वस्मिन् जन्मनि को नाम दैत्य आसीत् ?

(iii) क्रमेलकः केलिवनं प्रविश्य किं निरीक्षते ?

(iv) नैषधीयचरितमहाकाव्यस्य प्रधाननायकः कः वर्तते ?

(v) नैषधीयचरितस्य महाकाव्यस्य कथायाः मूलस्रोतः किम् अस्ति ?

(vi) विक्रमाङ्कदेवचरितानुसारं काव्यामृतस्य लुण्ठनाय के जनाः दैत्या इव प्रगुणीभवन्ति ?

(vii) का नाम पुरी कुरूणां राजधानी आसीत् ?

(viii) को नाम महर्षिः राजनि पाण्डौ सम्भोग सम्भेदकं शापमुत्ससर्ज ?

(ix) किरातार्जुनीयमहाकाव्ये किरातवेशे कः अर्जुनेन सह युयुधे ?

(x) रघुवंशमहाकाव्ये कस्य राजवंशस्य राज्ञां कीर्तिः वर्णिता वर्तते ?

खण्ड–ब

नोट :– अस्मिन् खण्डे सप्त (2 तः 8 यावत्) प्रश्नाः सन्ति। तेषु केचन **पञ्च** प्रश्नाः समाधेया वर्तन्ते। तत्रापि द्वितीयतृतीयौ प्रश्नौ अनिवार्यौ संस्कृतमाध्यमेन च उत्तराणीयौ स्तः।

2. अधस्तनस्य श्लोकस्य सप्रसङ्गं सान्वयञ्च संस्कृतं समाश्रित्य व्याख्या कार्या–

चयस्त्विषाभित्यव धारितं पुरा

ततः शरीरीति विभाविताकृतिम्।

विभुर्विभक्तावयवं पुमानिति,

क्रमादमुं नारद इत्यबोधि सः॥

अथवा

पतत्पतङ्गप्रतिमस्तपो निधिः,

पुरोऽस्य यावन्न भुवि व्यलीयत।

गिरेस्तडित्वानिव तावदुच्चकै-

र्जवेन पीठादुदतिष्ठदच्युतः॥

3. अधोलिखितस्य पद्यस्य ससन्दर्भं संस्कृतेन व्याख्या विधेया–

गृह्णन्तु सर्वे यदि वा यथेष्टं नास्ति क्षतिः कापि कवीश्वराणाम्।

रत्नेषु लुप्तेषु बहुष्वमर्त्यैरद्यापि रत्नाकर एव सिन्धुः॥

अथवा

लङ्कापतेः सङ्कुचितं यशोयद् यत्कीर्तिपात्रं रघुराजपुत्रः।

स सर्व एवादिकवेः प्रभावो न कोपनीयाः कवयः क्षितीन्द्रैः॥

4. अधस्तनस्य श्लोकस्य सप्रसङ्गं व्याख्या विधेया–

तदोजसस्तद्यशसः स्थिताविमौ

वृथेति चित्ते कुरुते यदा यदा।

तनोति भानोः परिवेषकैतवात्

तदा विधिः कुण्डलनां विधोरपि॥

अथवा

मदेकपुत्रा जननी जरातुरा

नव प्रसूतिर्वरढा तपस्विनी।

गतिस्तयो रेष जनस्तमर्दय-

न्नहो विधे! त्वां करुणा रुणद्धि नो॥

5. अधोलिखितस्य पद्यस्य ससन्दर्भं भावार्थः प्रदर्शनीयः–

भूभुजोऽस्य सविधे विचरन्त्यो-

र्भोजमद्रसुतयोर्दृशि शोभाम्।

जेतुकाममिव सर्वसमष्ट्या

प्रादुरास पुरतो मृगयूथम्॥

अथवा

क्षुत्पीडया स्तनरसे कलहं शिशूनां

कुन्ती तदा शमयितुं कुचकुम्भयुग्मे।

एकं युधिष्ठिर धनञ्जययोश्च भाग-

मेकं समीरणसुतस्य च संविभेजे॥

6. रघुवंशमहाकाव्यमाश्रित्य 'उपमा कालिदासस्य' इत्युक्तिं स्वगिरा संसाधयत।

अथवा

किरातार्जुनीये भारविणा प्रदर्शितं काव्यसौष्ठवं सोदाहरणं निरूपयत।

7. अधस्तनस्य पद्यस्य सविस्तरं भावार्थः प्रदर्शनीयः—

विधाय तस्यापचितिं प्रसेदुषः,

प्रकाममप्रीयत यज्वनां प्रियः।

गृहीतुमार्यान् परिचर्यया मुहु-

र्महानुभावा हि नितान्तमर्थिनः॥

अथवा

रणेषु तस्य प्रहिताः प्रचेतसा,

सरोषहुङ्कार पराङ्मुखीकृताः।

प्रहर्तुरेवोरगराजरज्जवो-

जवेन कण्ठं सभयाः प्रपेदिरे॥

8. निम्नाङ्कितस्य श्लोकस्य सप्रसङ्गं व्याख्या कार्या—

यात्रासु दिक्पालपुरीं विलुण्ठ्य

न दिग्गजान् केवलमग्रहीद् यः।

पलायितास्ते जयसिन्धुराणां

गन्धेन सप्तच्छदबान्धवेन॥

अथवा

पृथ्वीपतेः सन्ति न यस्य पार्श्वे,

कवीश्वरास्तस्य कुतो यशांसि।

भूपाः कियन्तो न बभूवुरुर्व्यां,

जानाति नामापि न कोऽपि तेषाम्॥

खण्ड–स

नोट :– अस्मिन् खण्डे चत्वारः प्रश्नाः सन्ति। तेषु कौचिद् **द्वौ** प्रश्नौ उत्तरणीयौ (**500** शब्देषु)।

9. शिशुपालवधमाधारीकृत्य श्रीकृष्णनारदयोः मिथ संवादं स्वगिरा विवेचयत।

10. नैषधीयचरितस्य प्रथमसर्गमाश्रित्य नलहस्तगतस्य हंसस्य मनोदशां प्रदर्शयत।

11. विक्रमाङ्कदेवचरितस्य प्रथमसर्गस्य कथासारं निरूपयत।

12. रघुवंशमहाकाव्योक्तदिशा राजधर्मं विवेचयत।